

Dil seçimi və sosial təsirlər

Natavan Seyidzadə 

Xülasə. Çoxdilli mühitdə dil seçimi insanların yaşadığı sosial mühit, mədəniyyət və cəmiyyətdəki münasibətlərlə bağlıdır. İnsanların gündəlik həyatda müxtəlif dillərdən istifadə etməsi təsadüfi deyil. Bu seçim ailə mühiti, təhsil, iş həyatı və cəmiyyətdəki mövqə kimi amillərin təsiri ilə formalaşır. Məsələn, bir insan evdə ana dilində danışdığı halda, rəsmi yerlərdə və ya iş mühitində daha geniş istifadə olunan dili seçə bilər. Bu da göstərir ki, dil seçimi vəziyyətə və mühitə görə dəyişir. Çoxdillilik müxtəlif xalqlar arasında əlaqələrin güclənməsinə, mədəni və iqtisadi münasibətlərin inkişafına kömək edir. Bununla yanaşı, bəzi hallarda müəyyən dillərin daha üstün sayılması, sosial bərabərsizlik və assimilyasiya kimi problemlər də yarana bilər. Beləliklə, çoxdilli mühitdə dil seçimi yalnız şəxsi qərar deyil, həm də sosial və mədəni faktorların təsiri ilə formalaşan mürəkkəb bir prosesdir.

Açar sözlər: çoxdilli mühit, dil istifadəsi, ünsiyyət, sosial təsir, mədəni əlaqələr, dil fərqliliyi

Bakı Dövlət Universiteti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, Bakı, Azərbaycan

E-poçt: naraseyid86@gmail.com

Daxil oldu: 16 Yanvar 2026; Qəbul edildi: 10 Mart 2026; Onlayn dərc edilib: 28 May 2026

© Müəllif(lər) 2026. Bu, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyası (CC BY-NC 4.0) şərtləri altında paylanan açıq girişli məqalədir.

Language Choice and Social Influences

Natavan Seyidzade 

Abstract. Language choice in a multilingual environment is related to the social environment, culture, and social relationships in which people live. It is not accidental that people use different languages in their daily lives. This choice is shaped by factors such as family environment, education, work life, and position in society.

For example, a person may speak their native language at home, but may choose the language that is more widely used in official places or in a work environment. This also shows that language choice varies depending on the situation and environment.

Multilingualism contributes to the strengthening of ties between different peoples and the development of cultural and economic relations. However, in some cases, problems such as the superiority of certain languages, social inequality, and assimilation may also arise.

Thus, language choice in a multilingual environment is not only a personal decision, but also a complex process shaped by the influence of social and cultural factors.

Keywords: *multilingual environment, language use, communication, social influence, cultural relations, language difference*

Baku State University, PhD in Philology, Baku, Azerbaijan

E-mail: naraseyid86@gmail.com

Received: 16 January 2026; Accepted: 10 March 2026; Published online: 28 May 2026

© The Author(s) 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

Çoxdillilik müasir cəmiyyətlərin əsas xüsusiyyətlərindən biri hesab olunur. İnsanların gündəlik həyatda müxtəlif dillərdən istifadə etməsi sosial, mədəni və psixoloji amillərlə bağlıdır (Holmes, 2013). Qloballaşma, miqrasiya və texnologiyanın inkişafı nəticəsində fərqli dillərin eyni mühitdə işlənməsi daha da geniş yayılmışdır.

Bu şəraitdə dil seçimi yalnız ünsiyyət ehtiyacını qarşılıdır, həm də insanın sosial kimliyini və cəmiyyətdəki mövqeyini ifadə edir. Dil seçiminə yaş, təhsil səviyyəsi, sosial status, etnik mənsubiyyət və ünsiyyət mühiti kimi amillər təsir göstərir (Spolsky, 1998). Məsələn, bəzi insanlar daha nüfuzlu hesab olunan dillərə üstünlük verirlər. Bu isə dilin yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də sosial nüfuz göstəricisi olduğunu göstərir (Fishman, 1972).

Dilçilikdə bilinçsizlik və diqlossiya anlayışları mühüm yer tutur. Bilinçsizlik iki dilin paralel istifadəsini bildirir. Diqlossiya isə bir-birinə yaxın və ya qohum dillərin yanaşı işlədilməsi ilə xarakterizə olunur (Veysalli, 2016). “Diqlossiya” sözü yunan mənşəlidir və “iki dil” mənasını verir. Diqlossiya müxtəlif formalarda özünü göstərir. Məsələn, Yunanıstanda uzun müddət həm klassik yunan dili, həm də xalq danışığına yaxın olan yeni yunan dili istifadə olunmuşdur (Rəcəbli, 2006). Ərəb ölkələrində isə insanlar rəsmi və ədəbi sahələrdə ortaq ərəb dilindən istifadə etsələr də, gündəlik həyatda fərqli danışq dillərində ünsiyyət qururlar (Qurbanov, 2019).

Bəzi hallarda insanlar iki qohum dili birlikdə işlədirlər. Məsələn, Azərbaycanda yaşayan tatarlar ailədə tatar dilində, ictimai mühitdə isə Azərbaycan dilində danışırlar. Litvada yaşayan latışlar da ailədə latış, ictimai yerlərdə isə litva dilindən istifadə edirlər (Qurbanov, 2019, s. 268–269).

Tədqiqat

Dünyada çoxdillilik geniş yayılmış və müasir cəmiyyətlərin mühüm xüsusiyyətlərindən biri hesab olunan dil hadisəsidir. Müxtəlif xalqlar gündəlik həyatlarında iki, üç və daha çox dildən istifadə edirlər. Bu vəziyyət xüsusilə çoxmillətli və multikultural cəmiyyətlərdə daha aydın şəkildə müşahidə olunur. Məsələn, Azərbaycanda yaşayan talış ziyalıları ailə daxilində talış dilində danışıqları halda, iş və ictimai mühitdə Azərbaycan və rus dillərindən istifadə edirlər (Ayupova, 1988). Oxşar dil davranışı Qafqaz, Orta Asiya, Afrika və Avropanın bir çox regionlarında da mövcuddur. Belə mühitlərdə fərdlər sosial vəziyyətə uyğun olaraq müxtəlif dillər arasında keçid edir və bu hal “dil dəyişməsi” (code-switching) kimi qiymətləndirilir.

Çoxdillilik insanların sosial, mədəni və iqtisadi inkişafına mühüm təsir göstərir. Bir neçə dili bilən şəxslər fərqli xalqlarla daha rahat ünsiyyət qurur, başqa mədəniyyətləri daha yaxşı anlayır və tolerant münasibət formalaşdırırlar. Dil yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də mədəniyyət daşıyıcısı

olduğundan, çoxdillilik insanın dünyagörüşünü genişləndirir və onu qlobal mühitə daha açıq edir. Grosjean (2010) qeyd edir ki, çoxdilli insanlar müxtəlif mədəniyyətlər arasında körpü rolunu oynayırlar və bu xüsusiyyət onların sosial adaptasiyasını gücləndirir. Müasir dövrdə xarici dilləri bilmək əmək bazarında da mühüm üstünlük yaradır. Beynəlxalq şirkətlər, diplomatik qurumlar və turizm sektoru çoxdilli şəxslərə daha çox üstünlük verir. Bundan əlavə, bir neçə dil bilmək insanların informasiya əldə etmə imkanlarını genişləndirir və beynəlxalq əlaqələrini gücləndirir.

Tədqiqatlar göstərir ki, çoxdillilik insan beyninin inkişafına da müsbət təsir edə bilər. Bir neçə dildə düşünmək yaddaşın, diqqətin və məntiqi təfəkkürün inkişafına kömək edir. Çoxdilli şəxslər problemləri daha çevik həll etmə bacarığına malik olur və yeni informasiyanı daha sürətli mənimsəyə bilirlər. Xüsusilə uşaqlıq dövründə müxtəlif dillərlə təmasda olmaq zehni inkişafı gücləndirən amillərdən biri hesab edilir. Bununla belə, bəzi hallarda erkən yaşda paralel şəkildə bir neçə dili öyrənən uşaqlarda söz ehtiyatının gec formalaşması və dillərin qarışdırılması müşahidə oluna bilər. Göçmən (2018) qeyd edir ki, belə halların qarşısını almaq üçün ailə və məktəb mühiti uşağın dilləri sistemli şəkildə mənimsəməsinə kömək etməlidir. Valideynlərin və müəllimlərin düzgün istiqamətləndirməsi uşağın həm ana dilini, həm də digər dilləri sağlam şəkildə inkişaf etdirməsinə şərait yaradır.

Çoxdilli cəmiyyətlərdə dil seçiminə müxtəlif sosial institutlar təsir göstərir. Ailə fərdin ilk dil mühitini formalaşdırır və uşağın hansı dili ana dili kimi mənimsəməsində əsas rol oynayır. Təhsil sistemi isə müəyyən dillərin öyrənilməsinə təşviq edir və onların ictimai nüfuzunu artırır. Bir çox ölkələrdə məktəblərdə xarici dillərin tədrisi dövlət siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biridir. Media və sosial şəbəkələr də dillərin yayılmasında və populyarlaşmasında böyük rol oynayır. Televiziya proqramları, internet platformaları və sosial media vasitəsilə bəzi dillər daha geniş auditoriyaya çatır və yüksək prestij qazanır (Institut National de Recherche Pédagogique, 2007). Bu səbəbdən müasir dövrdə gənclər arasında beynəlxalq dillərə maraq daha da artır.

Rəsmi və qeyri-rəsmi mühitdə dil seçimi də fərqli şəkildə formalaşır. Dövlət idarələrində, məhkəmələrdə və təhsil müəssisələrində əsasən standart və yazılı dil normaları üstünlük təşkil edir. Bu sahələrdə istifadə olunan dil dövlətin dil siyasəti ilə tənzimlənir. Qeyri-rəsmi mühitdə isə insanlar özlərini daha rahat ifadə edə bildikləri dillərə üstünlük verirlər. Dostlar və ailə üzvləri arasında daha sərbəst, danışq üslubuna uyğun dil formaları işlədilir. Wardhaugh və Fuller (2015) qeyd edirlər ki, dil seçimi yalnız ünsiyyət ehtiyacı deyil, həm də sosial kimlik və mənsubiyyət göstəricisidir. İnsanlar müəyyən dili seçməklə öz etnik, mədəni və sosial bağlıqlarını ifadə etmiş olurlar.

Qloballaşma dövründə çoxdilliliyin əhəmiyyəti daha da artmışdır. Beynəlxalq təhsil proqramları, miqrasiya prosesləri və rəqəmsal kommunikasiya insanların müxtəlif dillərlə daha sıx təmasda olmasına səbəb olur. Bu şəraitdə həm ana dilinin qorunması, həm də xarici dillərin öyrənilməsi mühüm vəzifə kimi qarşıya çıxır. Çoxdillilik cəmiyyətlər arasında qarşılıqlı anlaşmanı gücləndirən, mədəni müxtəlifliyi qoruyan və insanların fərdi inkişafına töhfə verən vacib bir amildir. Buna görə də müasir dünyada çoxdilli təhsil və dil siyasəti xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Nəticə

Ümumiyyətlə, çoxdillilik müasir insan həyatının vacib hissəsidir. İnsanlar gündəlik həyatda müxtəlif dillərdən istifadə edir və bu dillər onların düşüncə tərzinə, hisslərini ifadə etməsinə və sosial münasibətlər qurmasına təsir göstərir. Dil yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, eyni zamanda insanın həyat təzi və mədəni kimliyinin bir hissəsidir (Ayupova, 1988, s. 14).

Beləliklə, çoxdilli mühitdə dil seçimi sadə və təsadüfi proses deyil. Bu seçim insanın sosial mövqeyi, mədəni kimliyi və cəmiyyətdəki münasibətləri ilə sıx bağlıdır. Bir tərəfdən çoxdillilik insanların ünsiyyət imkanlarını artırır və fərqli mədəniyyətlər arasında əlaqələri gücləndirir, digər tərəfdən isə

bəzi dillərin daha üstün mövqeyə çıxması və sosial bərabərsizlik kimi problemlər yarada bilər. Buna görə də çoxdilli cəmiyyətlərdə bütün dillərə hörmətlə yanaşmaq, onların qorunması və inkişafı üçün uyğun şərait yaratmaq vacibdir.

Ədəbiyyat

1. Ayupova, V. (1988). *Sociolinguistic issues: Types of bilingualism in Bashkortostan*. Ural University Publishing House.
2. Aliyeva, A. (2018). *International Mother Language Day*.
3. Fishman, J. A. (1972). *The sociology of language*. Newbury House.
4. Gochmen, A. (2018). *Recommendations on the language development of bilingual children*.
5. Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and reality*. Harvard University Press.
6. Gurbanov, A. (2019). *General linguistics* (Vol. 3). Imak Publishing House.
7. Holmes, J. (2013). *An introduction to sociolinguistics*. Routledge.
8. Institut National de Recherche Pédagogique. (2007). *Approches interculturelles en éducation*. Lyon.
9. Rəcəbli, Ə. (2006). *Dilçilik tarixi* (I kitab). Nurlan Nəşriyyatı.
10. Spolsky, B. (1998). *Sociolinguistics*. Oxford University Press.
11. Veysəlli, F. (2016). *Seçilmiş əsərlər* (III cild). Mütərcim Nəşriyyatı.
12. Wardhaugh, R., & Fuller, J. M. (2015). *An introduction to sociolinguistics*. Wiley-Blackwell.